

Irán – szankciók és reformok

Szigetvári Tamás

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa (Brazília és Törökország ellenszavazatával, és Libanon tartózkodása mellett) június elején elfogadta az Irán elleni, 1929-es számú határozatát, amely az ország nukleáris programja fölötti nemzetközi ellenőrzés megakadályozása miatt sújtja különböző szankciókkal az országot.

A nemzetközi szankciók megléte nem új jelenség Irán számára, mivel az Egyesült Államok az 1979-es iszlámforradalom, majd az azt követő túszdráma óta rendszeresen bünteti, illetve próbálja „jó útra téríteni” Iránt. Ennek jegyében befagyasztottak több milliárd dollárnyi külföldön lévő iráni vagyont. Bill Clinton 1995-ben jóvá hagyta az összes Iránnal folytatott kereskedelmi és pénzügyi tevékenységre vonatkozó teljes embargót, amit a rákövetkező évben az Irán–Libia szankciós törvény keretében tovább szigorították, és az Iránnal üzletelő külföldi vállalatokat is büntetik. Ahmedinedzsád elnök 2005-ös hatalomra kerülésével tovább éleződött a két ország, illetve az iráni nukleáris program miatt már Irán és a nemzetközi közösség konfliktusa, ami újabb, ezúttal már az ENSZ BT szintjén szankciók meghozatalát eredményezte. Az ugyan kérdéses, hogy a szankciók elérik-e politikai hatásukat, azaz sikerül-e Irán nukleáris terveit megváltoztatni, de közvetve jelentős hatással lehetnek az iráni gazdaság működésére. Bár a legsúlyosabb, és az iráni gazdaságot és társadalmat talán leginkább sújtó intézkedés, a finomított olaj exportjának tilalma lekerült a napirendről – Irán kőolaj-exportáló ország létére finomított olajtermékekből behozatalra szorul – a fokozódó nemzetközi elszigeteltség komoly problémákat eredményezhet Iránban.

Irán ugyanis jelenleg komoly reformok előtt áll, amely jelentős részben az egyre inkább fenntarthatatlanná váló gazdasági modell átalakításával jár, és a külföldi tőke segítségét is

igényelné. Bár a kőolaj árának emelkedése egyelőre finanszírozhatóvá teszi az iráni gazdaságot, a belső feszültségek mind gazdasági, mind társadalmi szinten egyre erőteljesebbek.

Az iráni parlament 2010 januárjában fogadta el az iráni gazdasági reformtervet. A terv több területet nevez meg, ahol alapvető reformokat kívánnak végrehajtani. Ezek a költségvetési politika teljes átalakítása mellett a gazdasági szerkezet és a tulajdonviszonyok alapvető átalakításával is együtt járnak.

A támogatási politika reformja az élelmiszer- és az energiaár-támogatás leépítéséről és helyette a célzott szociális támogatások növeléséről szól. A kitűzött cél alapján az elkölvetkezendő öt évben minél inkább meg kell közelíteni a szabad piaci árakat. Jelenleg évi mintegy 100 milliárd dollárt (!) költenek elsősorban az energia, ezen belül is legnagyobb részben az üzemanyagár támogatására, illetve egyéb fogyasztási cikkek (alapvető élelmiszerek, és szolgáltatások) árának alacsony szinten tartására. A mesterségesen alacsonyan tartott árak viszont óriási pazarláshoz vezetnek, melynek finanszírozása egyre nehezebben biztosítható. Természetesen a támogatások leépítése komoly hatással van az egész társadalomra, ezen belül is elsősorban a legszegényebb rétegekre. Így a tervek szerint a támogatások megszüntetésével felszabaduló források 50 százalékát a leginkább rászoruló családok – ami a 70 millió fölötti népesség akár felét is jelentheti – közvetlen kifizetések formájában kaphatják meg. A fennmaradó megtakarítások 30 százalék a termelő szektornak jutna az energiaárak emelkedésének ellensúlyozására, míg a megmaradó 20 százalék a kormány mozgásterét növelné, bár ez utóbbi a parlament nyomására végül a kormánytól független államkincstár ellenőrzése alá került.

A támogatások megszüntetésének másik aggodalomra okot adó következménye az infláció megugrása, ami a becslések szerint legalább 30 százalékos, de pesszimistább előrejelzések szerint akár több száz százalékos is lehet az elkövetkezendő években. Ez természetesen a tervezett készpénztámogatások reálértékét is jelentősen csökkenti.

A reformok keretében már az elmúlt években megindult a gazdaság tulajdonszerkezetének átalakítása is. Az iszlám forradalom győzelmét követően az állami tulajdon, illetve befolyás vált meghatározóvá az iráni gazdaságban, a szövetkezeti és a magántulajdon részaránya jelentősege erősen csökkent. A gazdaság hatékonyságának növelése érdekében már 2004-ben alkotmánymódosítás keretében tették lehetővé a termelés és az infrastruktúra jelentős részének magánosítását.

Az állami tulajdon csaknem 80 százaléka magán kézbe adása elsősorban ún. „igazság részvények”, egyfajta társadalmi részvények formájában, másrészt a néhány éve újraindított Teheráni Értékpapír Tőzsdén keresztül történik. Az iráni állami vagyont mintegy 120 milliárd dollárra becsülik. Az elmúlt öt évben ebből 63 milliárdot privatizáltak, így az állam aránya a GDP-ben 80 százalékról 40 alá csökkent.

A kormány az „igazság részvények” révén kívánja a legalacsonyabb jövedelmű családokat tulajdonhoz juttatni, úgy hogy ezek ellenértékét az érintett családok húsz év alatt, a részvények hozamából törlesztik, avagy féláron jutnak hozzá, és tíz év alatt törlesztik. A részvényeket minimum két évig nem lehet értékesíteni. A részvényhez jutásnál prioritást élveznek az állami jóléti szolgálat kedvezményezettjei és a munkanélküli háborús veteránok, valamint a falusiak és a nomádok.

Eredetileg mintegy 24-25 millió részvénytulajdonossal számoltak, de 2009 közepéig a hivatalos tájékoztatás szerint már 40 millió ember jutott részvényekhez, átlagosan 5-600 dollár értékben. Az iránihoz hasonló vócseres részvényprogram Oroszországban és Csehországban zajlott le a kilencvenes években, felemás sikerrel. A pénzügyekhez nem értő részvénytulajdonosoktól olcsón felvásárolva a tulajdonrészeket, sokan gazdagodtak meg ezekben az országokban. Ráadásul többnyire a vállalatok hatékonyabb működését sem segítette elő az így végrehajtott magánosítás. A privatizáció során a hiányzó hazai magántőke miatt részben állami irányítás alatt álló más szerep-

lők, például nyugdíjalapok váltak a vállalatok részvényeseivé.

Az idei évben további 12,5 milliárd dolláros privatizációs bevételt terveztek, és itt a külföldön élő irániak részvételére is számítanak. Az 1979-es forradalmat követően, illetve az Irakkal vívott háború idején nagy mennyiségű iráni tőke áramlott külföldre. Csak Dubaiban 200 milliárd dollárra, az Egyesült Államokban és Európában összességében ezt jóval meghaladó, összességében mintegy 1000 milliárdra teszik az iráni eredetű tőke nagyságát. A fokozódó nemzetközi elszigeteltség és a továbbra is inkább radikális politikát folytató iráni vezetés azonban továbbra sem teszi vonzó befektetési célponttá Iránt.

Összességében elmondhatjuk, hogy az iráni reformtervek ugyan a piacgazdaság irányába mutatnak, de komoly kételyek merülnek fel a megvalósíthatóság vonatkozásában, mert a program óriási terheket helyez a társadalom széles rétegeire. A kétségkívül helyes átalakítási irány megvalósulását emellett számos további tényező is kérdésessé teszi. Az éppen bevezetett nemzetközi szankciók nyomán a belpolitikai problémák (a tavalyi elnökválasztás kapcsán előtérbe kerülő konfliktusok) és a válság Iránt is elérő hatásai összességében tovább nehezítik a tervezett reformok megvalósítását.

Sokan a fenti problémák hatására a kormány reformok mögül történő kihátrálását prognosztizálják, ami viszont a jelenlegi pazarló rendszer fennmaradását jelenti. Ennek fenntarthatósága viszont kizárólag a világpiaci olajárak függvénye, ami meglehetősen törékennyé teszi az iráni gazdasági és társadalmi rendszert.

* * * * *

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu honlapról